

Forfalskninger av dødehavsruller

Om mer enn 70 nye fragmenter – og historien om ett av dem (DSS F.154; 5 Mos 27,4–6)

Årstein Justnes

F. 1970. Dr.theol. Professor, Institutt for religion, filosofi og historie, Universitetet i Agder.
arstein.justnes@uia.no

ABSTRACT

In the last fifteen years, more than 70 new Dead Sea scrolls fragments have surfaced on the antiquities market. The fragments come with epic stories of origin, but are of uncertain provenance. Over 90% of these are probably forgeries. This article is particularly concerned with one of the fragments, DSS F.154 (Deut 27:4–6, also called the “*Har Garizim*-fragment”), and will demonstrate how a forgery is introduced, accepted and eventually becomes part of the dataset.

Keywords

post-2002 Dead Sea scrolls fragments, forgeries, DSS F.154, Deut 27:4–6

SAMMENDRAG

De seneste femten årene har mer enn 70 nye dødehavsrullfragmenter kommet på antikvitetsmarkedet. Fragmentene kommer med storslåtte opphavshistorier, men er alle av usikker opprinnelse. Over 90 % av dem er trolig forfalskninger. Denne artikkelen følger særlig ett av fragmentene, DSS F.154 (5 Mos 27,4–6, også kalt «*Har Garizim*-fragmentet»), for å vise hvordan en forfalskning lanseres, aksepteres og etter hvert blir en del av datasettet.

Nøkkelord

dødehavsrullfragmenter etter 2002, forfalskninger, DSS F.154, 5 Mos 27,4–6

INNLEDNING

De siste femten årene har mer enn 70 nye fragmenter fra Dødehavsrullene dukket opp på antikvitetsmarkedet.¹ Det er noe som ikke stemmer: Dødehavsrullene ble funnet mellom 1946 og 1956, og fra midten av 1960-årene til årtusenskiftet har det praktisk talt vært umulig for institusjoner og samlere å få tak i fragmenter. Men i 2002 begynte det plutselig å dukke opp flere. Først fem små fragmenter: Ett fra Første Mosebok 22, ett fra Femte Mosebok 23, to fra Jesaja (24,16–17 og 26,19–27,1) og ett fra Jeremia (48,29–31). Disse fragmentene er kun på størrelse med frimerker, men flere av dem er fra svært sentrale tekster i Det gamle testamentet (GT). Jesaja 26,19–27,1 handler om de dødes oppstandelse, og Første Mosebok 22 om Abrahams nesten-ofring av Isak.

Særlig etter at rike amerikanske fundamentalistiske kristne fra 2009 begynte å kjøpe manuskripter, har de små fragmentene blitt påfallende treffsikre. Noen virker rett og slett å være tilpasset kjøperne: Et fragment på bare 2,5 x 6,5 cm har utrolig nok klart å bevare tekst fra både Tredje Mosebok 18 og 20, kapitler fra GT som har stått sentralt i moderne homofilidebatt. Derfor krevde også antikvitetshandleren William Kando i Betlehem en høyere pris fra baptistene ved Southwestern Baptist Theological Seminary for dette fragmentet.²

I skrivende stund er tallet på nye fragmenter kommet opp i 75 (!).³ Over 87 % av disse er «bibelfragmenter», noe som er et oppsiktsvekkende høyt tall. Blant dødehavsrullene som ble funnet på 40- og 50-tallet, var under en fjerdedel bibelske. De nye fragmentene har også en merkverdig distribusjon, og fordeler seg slik at de dekker de fleste gammeltestamentlige bøkene. Til og med to fragmenter fra Nehemja har sett dagens lys i løpet av de seneste ni årene,⁴ og det er rett og slett en sensasjon. Det er allment kjent at Ester og Nehemja er de eneste bibelbøkene man ikke fant spor av da Dødehavsrullene opprinnelig ble funnet. Det er altså all grunn til å spørre om disse fragmentene er tilpasset et marked som etterspør bibelske tekster og moderne samler-relikvier.⁵

Mange av de nye fragmentene kommer med utrolige historier om smuglerruter, mystiske møter mellom antikvitetshandlere og forskere under mørklagte broer, og sveitsiske bankbokser (som etter hvert har blitt til hvelv). Flesteparten av fragmentene er imidlertid svært små og bidrar med overraskende lite nytt innholdsmessig. De har videre en nølende og usikker håndskrift – noen bokstaver synes til og med å være tilpasset fragmentenes form.⁶ Dette gjør at flere forskere nå lurar på om vi har å gjøre med gamle pergamentbiter som har blitt påskrevet i moderne tid, og ikke biter av ekte dødehavsruller. Men på grunn av de fantastiske historiene fragmentene kommer med, selges flere av dem nå for over en million dollar per stykk.⁷ At den mektige lederen for The Dead Sea Scrolls Foundation, Weston Fields, har engasjert seg voldsomt for de nye fragmentene de siste åtte årene, har definitivt bidratt til deres store suksess – og til omfanget av den skandalen som vi nå ser konturene av. Han har også bidratt aktivt til å gjøre de nye fragmentene til en del av den offisielle historien om Dødehavsrullene.⁸ Man kommer imidlertid ikke bort fra at alle disse fragmentene er «unprovenanced», dvs. at de har et usikkert opphav. Selv om noen av dem skulle vise seg å være autentiske, har de derfor en begrenset verdi.⁹

I 2016 ble de såkalte dødehavsrullfragmentene i Schøyen-samlingen og i samlingen til Museum of the Bible (Washington, D.C.) publisert.¹⁰ Derfor begynner nå en ny samtale blant forskerne om de nye fragmentene. Så langt har det meste av denne diskusjonen

pågått på Facebook (!) og på nettplattformen *Academia.edu*. Lite har blitt publisert i tidsskrifter.¹¹ Felles for artiklene på *Academia* er at de alle har hatt ganske polemiske titler: «Gleanings from the Caves? Really? On the likelihood of Dead Sea Scrolls forgeries in The Schøyen Collection»; «Post-2002 Dead Sea Scrolls Fishy Fragments — or Forgeries?»; «Gleanings from the Cave of Wonders? Patterns of Correspondence in the Post-2002 Dead Sea Scrolls Fragments».¹² Vinden er i ferd med å snu, og flere og flere forskere regner nå en høy andel av de nye fragmentene for å være forfalskninger – bare måneder etter at de offisielle publiseringene av Schøyen-samlingen og Museum of the Bible-samlingen kom.¹³

Blant de 75 fragmentene jeg har talt så langt, kan det være ekte fragmenter, men jeg vil anslå at over 90 % av dem er forfalskninger. Forfalskningene er av varierende kvalitet. Noen kan kanskje karakteriseres som brukbare, men andre er rett og slett amatørmessige. Det trolig tåpeligste tilfellet er Nehemja-fragmentet fra Museum of the Bible-samlingen, der skriveren faktisk synes å ha kopiert et tekstkritisk tegn (!) fra en kritisk utgave av den hebraiske bibelen.¹⁴ Dette til tross ble fragmentet likevel publisert på Brill i år, og dermed er det *de facto* autentisert.¹⁵

Å REKONSTRUERE ET OPPHAV FOR FRAGMENTER UTEN OPPHAV

Til tross for at det kan være vanskelig å danne seg et helhetlig bilde av det som har skjedd de 15 seneste årene, er det ingen tvil om at de 75 fragmentene hører sammen. Det er krevende å sortere aktørene som opererer her, men muligens er det to hovedgrupper. Av og til opptrer de separat, av og til søker de sammen. De organiserer og reorganiserer seg for å gjennomføre handler når muligheten byr seg. Vi vet imidlertid hvor dette begynte: Det begynte med at William Kando kontaktet den amerikanske antikvitetshandleren Lee Biondi i 2002.¹⁶ Sistnevnte søkte snart sammen med den kontroversielle antikvitetshandleren Bruce Ferrini, og i mars 2003 mottok de sine første fragmenter fra Kando. De fleste av disse første fragmentene endte etter flere utstillinger i USA¹⁷ – og runder med rettsaker¹⁸ – opp i samlingen *Ink & Blood*.¹⁹

På mange måter er Kando og Biondi hovedaktørene også i dag, men de seneste ti årene har de først og fremst opptrådt hver for seg: William Kando har solgt fragmenter til Schøyen-samlingen (2003–2010), Southwestern Baptist Theological Seminary (2009–2010) og den rike advokaten Mark Lanier – fra 2008 med bistand fra Weston Fields. Biondi og Princeton-professoren James H. Charlesworth har trolig vært hovedaktører i salget av fragmenter til Azusa Pacific University (2009) og Museum of the Bible (2009–2015). Det kan virke som om Biondi bevisst har sørget for å spre «sine» fragmenter blant mange, fortrinnsvis amerikanske, antikvitetshandlere i Arizona og på vestkysten av USA. Noe av virksomheten hans synes også å gå gjennom selskapet *Legacy Ministries International*.

PUBLISERING OG FORURENSNING AV DATASETET

Publiseringen av de nye fragmentene kan grovt sett deles inn i tre til dels overlappende perioder: Esther og Hanan Eshel (2002–2007),²⁰ James H. Charlesworth (2008–2010),

og offisielle publiseringer av Schøyen-samlingen og samlingen til Museum of the Bible under ledelse av henholdsvis Torleif Elgvin og Emanuel Tov (2010–2016).²¹ Ekteparet Eshel publiserte så å si alle de første fragmentene og forsøkte nesten konsekvent å knytte dem til allerede eksisterende Qumran-manuskripter. Erttertiden har imidlertid vist at *alle* identifikasjonene Eshel og Eshel forsøkte å gjøre, var feilaktige.²² Publiseringene i Eshel-perioden skapte uopprettelige skader på datasettet.²³ Selv om de nye fragmentene egentlig ikke bidrar med så mye nytt, er det ingen grunn til å undervurdere skadeomfanget som følger i kjølvannet deres.²⁴

«HAR GARIZIM-FRAGMENTET» (DSS F.154; 5 MOS 27,4–6)

«*Har Garizim*-fragmentet» er et godt eksempel på hvordan moderne forfalskninger lanseres og etter hvert blir en del av datasettet. Historien om dette fragmentet begynner 20. juli 2008.²⁵ På nettsiden til Institute for Judaism and Christian Origins²⁶ lanserer Charlesworth to nye fragmenter fra Qumran – det ene fra 5 Mos 27,4–6, det andre fra Neh 3,14–15.²⁷ Begge er sensasjonelle, men av forskjellige grunner: Førstnevnte inneholder en oppsiktsvekkende lese måte – «fjellet Garisim», i samsvar med den samaritanske pentateuk, mot masorettekstens «fjellet Ebal» –, mens sistnevnte utgjør det første Nehemja-fragmentet noensinne funnet i Qumran. Charlesworth lover publisering av begge fragmentene i tidsskriftet *Maarav*, og i 2009 kommer artikkelen «What Is a Variant? Announcing a Dead Sea Scrolls Fragment of Deuteronomy».²⁸ Nehemja-artikkelen kommer imidlertid aldri – uvisst av hvilken grunn. I 2010 stilles Femte Mosebok-fragmentet ut på utstillingen «From the Dead Sea Scrolls to the Bible in America: A Brief History of the Bible from Antiquity to Modern America: Told through Ancient Manuscripts and Early European and American Printed Bibles». Nehemja-fragmentet stilles ikke ut, men figurerer likevel på forsiden av utstillingskatalogen.²⁹ Forfatteren av katalogen er Biondi.³⁰

I det følgende vil jeg analysere Charlesworths artikkel i *Maarav*, med en særlig interesse for det han skriver om Femte Mosebok-fragmentets opphav og eierhistorie, og for hvordan han «autentiserer» det. Jeg vil også se på hvilken betydning han tillegger fragmentet.

Fragmentets opphav

Charlesworth konstruerer en svært antydende og indirekte opprinnelseshistorie for fragmentet, og skriver faktisk ingenting om hvem som eier det nå:

The Arab who formerly owned the fragment belongs to the family through whom the Dead Sea Scrolls have come to scholars. He claims it is from Qumran Cave IV.

The fragment of Deuteronomy was among at least forty unknown Qumran fragments that I have examined in Europe; some of them are with those who are now making them available to all. These fragments were sent out of Israel in the 1950s and 1960s. They were selected by the Arabs for saving because of their importance, according to experts like Roland de Vaux.³¹

I dette sitatet presenteres aktørene kun ved hjelp av omskrivninger, sammenligninger og hentydninger. Likevel er det klart at de forskjellige leddene i historien har tydelige funksjoner: Uttrykkene «the family through whom the Dead Sea Scrolls have come to scholars» og «those who are now making them available to all» skal få leseren til å tenke på Kando-familien, i første rekke William Kando – Khalil Iskander Shahins («Kandos») sønn.³² I tillegg nevner han «Europe» som en generell stedsangivelse, og unngår dermed å knytte de over førti «nye» fragmentene til et bestemt sted. Mer konkret er han imidlertid på opprinnelsen deres: Det er en sømløs overgang i teksten mellom påstanden fra «the Arab» [sic!] – at Femte Mosebok-fragmentet er fra hule 4 – og Charlesworths bruk av betegnelsen «Qumran-fragments». Ved å bruke denne betegnelsen slår han implisitt fast at alle de nye fragmentene er fra Qumran.

Charlesworth skisserer en enkel reiserute («[these] fragments were sent out of Israel in the 1950s and 1960s»). Poenget med dette leddet er å kaste et anker for fragmentene som går lenger tilbake enn 1978. Dermed legger han død eventuelle spekulasjoner om at de er ført ulovlig ut av Israel.³³ Han legger også inn et moment som understreker hvor viktige fragmentene er: «They were selected by the Arabs for saving because of their importance according to experts like Roland de Vaux.» Slik henter han støtte fra det opprinnelige publiseringsteamet, uten å sitere dem, og klarer å markedsføre de nye fragmentene på markedet.

Noen år senere kommer historien i en noe annen variant, i et populærvitenskapelig magasin. I bidraget «The Discovery of an Unknown Dead Sea Scroll: The Original Text of Deuteronomy 27?» forteller Charlesworth bakgrunnshistorien med et nytt moment, og skriver seg selv inn i kjernen av historien:

This popular publication announces the recovery of a Dead Sea Scroll. Along with approximately 40 other Dead Sea Scroll fragments, some relatively large, it was taken from the Holy Land to Europe by Arabs, notably those related to the man who served as mediator between the Bedouin who found the Dead Sea Scrolls and scholars who proved their antiquity and edited the early discoveries. The fragments were taken to Europe, often through Lebanon, in the sixties (whether before or after the so-called Six-Day War I am unable to ascertain).

I have spent 40 years talking to this famous Arab Christian family. [...] Most of them were sold and subsequently hailed as the greatest manuscript discovery of modern times; others (unknown to most specialists on the Dead Sea Scrolls) were hidden and taken to Europe before or after some of the wars between the Arabs and the Israelis. Why? These fragments had been judged in the 1950s and 1960s as the most valuable biblical texts, according to internationally renowned biblical scholars who lived in Jerusalem. The Arabs wanted to reserve the Dead Sea Scrolls for economically challenging times and sell them for millions of dollars.³⁴

Charlesworth imøtegår her innvendingen om hvorfor fragmentene kommer på markedet først nå, med kunnskap «ukjent for de fleste spesialister»: Kando-familien har nemlig bevart de beste fragmentene til vår tid, og det skyldes deres forretningstalent. For oss som har sett fragmentene, faller en slik teori på sin egen urimelighet. De aller fleste av de nye fragmentene ser rett og slett stusslige ut, og kan ikke sammenlignes med autentiske

dødehavsroller. Vi kjenner også til Kando-familiens smak – og de er på ingen måte «frimerke-entusiaster»: Vi vet at gamle Kando stakk én rull til side som han ikke viste til arkeologiene, nemlig Tempelrullen, den største av alle dødehavsrollene.³⁵ Denne ble tatt fra ham i 1967.

I utdragene ovenfor saboterer Charlesworth forskernes fundamentale behov for å kjenne til Femte Mosebok-fragmentets opphav. Han opptrer mer som en salgsagent enn som en kritisk forsker.³⁶

Autentiseringsprosedyre

Charlesworth slår fast at «[t]he fragment is too small to be cut for AMS C 14 analysis»,³⁷ og bemerker at «[t]he patina sparkles in the ink and in the leather».³⁸ Videre skriver han at han har lurt på om fragmentet er en forfalskning, men forsikrer leseren om at han forgjeves har forsøkt å bevise dette: «My attempts to prove that the fragment is a fake failed.»³⁹ Han skriver imidlertid ingenting om prosedyren sin. Det eneste som står, er flyttet ned i en fotnote: «I spoke with Bruce and Ken Zuckerman; they agree with me that the fragment reacts photographically in a similar fashion as do fragments of more assured authenticity.»⁴⁰ I klartekst: Fragmentet er altså autentisk fordi det «oppfører seg» som et Qumran-fragment når man fotograferer det – og det har vi Charlesworths og brødrene Zuckermanns ord på. Det er imidlertid verdt å legge merke seg at i den bearbejdede versjonen av *Maarav*-artikkelen som Charlesworth publiserer på nettsiden sin i mars 2010, er vitnesbyrdet fra Zuckermann-brødrene tatt bort.⁴¹

Betydning

Til tross for at fragmentet bare består av rester fra tre vers, omtaler Charlesworth det som en full bokrull – en utgave av den samaritanske pentateuk. Også lese måten «har Garizim» («fjellet Garisim») beskrives i eleverte ordelag og karakteriseres som «the original reading of Deuteronomy».⁴²

DSS F.154 (5 MOS 27,4–6) – NOEN OBSERVASJONER

Flere bilder av fragmentet DSS F.154 er tilgjengelige på nettet. Jeg har samlet de beste av dem i listen «Post-2002 Dead Sea Scrolls-like Fragments: Number of Lines, Measurements, and (Some) Images».⁴³

Baksiden

Selv om fragmentet er intakt i den forstand at det bare består av én del, er det festet fire tapebiter på baksiden opp mot hvert av fragmentets hjørner. Bitene er helt vilkårlig plassert og synes ikke å ha noen tydelig funksjon. Det virker ikke som om tapen holder sammen løse biter. Forklaringen er trolig denne: Fragmentet er rett og slett blitt «dekorert» med Scotch tape i et forsøk på å skape kontinuitet mellom fragmentet og det første forskerteamet. Dette var nemlig kjent for å bruke slik tape for å holde/lappe manuskripter med flere fragmenter sammen.⁴⁴ Dette handler altså om imitasjon og indirekte også om autentisering.⁴⁵

Håndskriften

Håndskriften på fragmentet er inkonsekvent og nølende, og den synes påfallende nok å bestå av bokstaver fra forskjellige tidsperioder. Dette påpekes også av Charlesworth: «The scribal hand represents archaic forms that can be dated perhaps to 175 B.C.E. and later forms that date from around 50 and even conceivably to 30 B.C.E. (but we cannot ascertain when such forms first appeared).»⁴⁶ Til tross for Charlesworths harmoniserende fremstilling er det vanskelig å komme bort fra at håndskrift fra forskjellige tidsperioder er et indisium på forfalskning.⁴⁷ Videre synes bokstavene å være preget av fragmentets form og skademønstre. Bokstaven zajin i linje 2 og alef i line 3 er eksempelvis tilpasset hull i fragmentet, og den siste lamed er presset ned siden fragmentet «skråner» mot venstre. Alt dette forteller oss at fragmentet sannsynligvis ble påskrevet i moderne tid.

Innholdet og overensstemmelser med moderne tekstutgaver

Det viktigste innholdsmessige bidraget som dette fragmentet kommer med – lesemåten «fjellet Garisim» – er plassert mot midten av fragmentet.⁴⁸ Dette ser vi også ved andre forfalskninger, senest det beryktede Jesu kones evangelium. Interessant nok er ordene «har Garizim» skrevet sammen, slik de er angitt i det kritiske apparatet i *Biblia Hebraica Stuttgartiensia* (BHS).⁴⁹ Også i vers 5 leser DSS F.154 עליהן i samsvar med det kritiske apparatet i BHS i stedet for hovedtekstens עליהן. En slik import av lesemåter fra det kritiske apparatet i moderne utgaver er i det hele tatt karakteristisk for mange av de nye fragmentene.⁵⁰

HVOR KOMMER DSS F.154 (5 MOS 27,4–6) EGENTLIG FRA?

I 2009 kjøper Azusa Pacific University dette fragmentet sammen med fire andre. Charlesworth fungerer i denne sammenhengen nærmest som en *angelus interpretis* ved å klargjøre hvor stort det som har skjedd, egentlig er:

James H. Charlesworth, a New Testament professor at Princeton Theological Seminary, said the difference suggests that the fragment may be an original copy of Deuteronomy that was altered at some point by warring factions of Jews.

“We finally found the original text of Deuteronomy,” said Charlesworth, who directs the seminary’s Dead Sea Scrolls Project. “This is sensationally important.”

Azusa Pacific said it is only the third U.S. institution of higher education to acquire fragments of the Dead Sea Scrolls. And some scholars say the purchase has elevated the name of the 8,500-student campus virtually overnight. “They are now on the map,” Charlesworth said.⁵¹

Ved å kjøpe disse fem fragmentene har Azusa Pacific rykket opp i eliteserien – og Charlesworth er den som nærmest sikrer og erklærer opprykket.

Charlesworth følger Femte Mosebok-fragmentet hele veien, og innehar egentlig alle rollene: Han er den som lanserer, autentiserer, publiserer – og trolig også tilrettelegger

for salg. Han er åpenbart sentral i prosessen som fører til at fragmentet blir kjøpt av Azusa Pacific University.

I sitt oversiktskapittel i Schøyen-volumet nevner Hanan Eshel helt kort dette fragmentet, men interessant nok skriver han også hvor det er situert:

In 2008 James Charlesworth published on the web an image of a scroll of Deut 27.4–6 that includes the Samaritan commandment to build an altar on Mt. Gerizim. [...] . The fragment, whose authenticity has been questioned, is claimed to come from Cave 4, which seems questionable to us. This fragment is located in Phoenix, Arizona.⁵²

Eshel presenterer ingen historier eller slektstavler. Det skrives ingenting om «Arabs» eller om Kando-familien. Han gir kun en nøktern notis om hvor fragmentet er. Stedet, Phoenix i Arizona, er bemerkelsesverdig, for det er også stedet som tvillingfragmentet Neh 3,14–15 kan ledes tilbake til. I 2009 skriver Armin Lange dette, bortgjemt i en fotnote:

Recently, J. H. Charlesworth posted a small fragment online which comes supposedly from Qumran and is now in the possession of the Legacy Ministries International in greater Phoenix, Arizona (<http://www.ijco.org/?categoryID=28682> as of 23 July 2008). [...] It seems quite possible that the fragment posted by Charlesworth is a forgery.⁵³

Stedet er det samme som det Eshel nevner – Phoenix –, men Lange knytter også fragmentet til hjelpeorganisasjonen Legacy Ministries International. Denne står også som utgiver av Biondis utstillingskatalog fra 2009, hvor fragmentene med 5 Mos 27,4–6 og Neh 3,14–15 er avbildet.⁵⁴

Femte Mosebok-fragmentet og Nehemja-fragmentet kommer etter alt å dømme fra samme kilde. Det første ender opp hos Azusa Pacific University, det andre i Schøyen-samlingen. De skilles trolig fra fødselen av for å skape forvirring. Begge kan ledes tilbake til Phoenix og organisasjonen Legacy Ministries International, men lenger kommer vi ikke.⁵⁵ Det er usikkert om fragmentene opprinnelig kommer fra Kando-familien. Kanskje de rett og slett ble produsert i USA?

KONKLUSJON

Det meste er galt med DSS F.154 (5 Mos 27,4–6), nærmest uansett hvilket perspektiv man anlegger. Det er ingenting som tyder på at fragmentet er ekte; tvert imot er det mye som tyder på at det er en moderne forfalskning. Og dette er bare ett fragment av over 70 nye med klare innbyrdes slektskap.

Moralen i vår lille historie er denne: Før man legger til rette for at nye manuskripter skal få en lysende fremtid, bør man sikre at de har hatt en fortid som det er mulig å etterspore. Det er lett å få tak i gammelt materiale, og selv middels begavede svindlere vet hvordan de skal blande blekk på riktig måte. Det er på ingen måte umulig å lage en forfalskning som kan overleve de fleste fysiske tester. Men det er svært vanskelig å forfalske en vanntett opphavshistorie, eller å etablere en troverdig liste over tidligere eiere.

NOTER

- 1 Takk til Line Reichelt Føreland for bistand i flere faser av arbeidet med denne artikkelen.
- 2 Dette fragmentet ble kjøpt av Dorothy Patterson fra William Kando, sønn av den legendariske antikvitethandleren «Kando», Khalil Eskander Shahin. Fragmentet er også kjent under navnet «the Jerry and Danielle Dearing fragment», etter ekteparet som gjorde kjøpet finansielt mulig. Se ellers Gary og Stephanie Loveless, *Dead Sea Scrolls and The Bible: Ancient Artifacts, Timeless Treasures: Exhibition Catalogue* (Forth Worth, Tex.: Southwestern Baptist Theological Seminary, 2012), 86: «Leviticus 18 lays out a list of laws regarding sexual relations. Likewise, Leviticus 20 deals with laws concerning sexual relations, implies that the nations now living in the land practice them, and warns the sons of Israel not to practice them lest the land spit them out. The passage preserved by the fragment occurs at the end of a list stating that these kinds of sexual acts were performed by the nations that occupied the land that the LORD was giving the sons of Israel and warns the sons of Israel not to engage in them lest the land also spit them out.» Dette er også fragmentet som *Newsweek*-journalist Nina Burleigh nylig skrev om i artikkelen «Newly Discovered Dead Sea Scrolls are Skillfully Crafted Fakes, Experts Suspect», *Newsweek Europe*, 18.10.2016, <http://europe.newsweek.com/dead-sea-scroll-fragments-fake-experts-suspect-511224?rm=eu>.
- 3 Se de oppdaterte listene på bloggen til forskningsprosjektet «‘The Lying Pen of Scribes’: Manuscript Forgeries and Counterfeiting Scripture in the Twenty-First Century» ved Universitetet i Agder: «A List of 75 Unprovenanced, Post-2002 Dead Sea Scrolls-like Fragments», 11.8.2016, <https://lyingpen.com/2016/08/11/a-list-of-70-unprovenanced-post-2002-dead-sea-scrolls-like-fragments/>, og «Post-2002 Dead Sea Scrolls-like Fragments: Number of Lines, Measurements, and (Some) Images [preliminary list]», 12.8.2016, <https://lyingpen.com/2016/08/12/post-2002-dead-sea-scrolls-like-fragments-lines-and-measurements-preliminary-list/>.
- 4 Nehemja 3,14–15 (DSS F.122) kom på markedet i 2008 og ble kjøpt opp av Schøyen-samlingen i 2009. Nehemja 2,13–16 (DSS F.201) ble kjøpt på vegne av Steve Green i mai 2010 og er nå en del av samlingen til Museum of the Bible. Se Årstein Justnes og Ludvik A. Kjeldsberg, «The Post-2002 Dead Sea Scrolls Fragments: A Tentative Timeline of Acquisitions», 20.12.2016, <https://lyingpen.com/2016/12/20/the-post-2002-dead-sea-scrolls-fragments-a-tentative-timeline/>.
- 5 I de to listene jeg har laget over de nye fragmentene, har jeg organisert dem etter den protestantiske gammeltestamentlige kanon. Trolig er det i en slik kontekst de best kan forstås – som en «kristen» samling fragmenter. Se «75 Unprovenanced, Post-2002 Dead Sea Scrolls-like Fragments» og «Post-2002 Dead Sea Scrolls-like Fragments: Number of Lines» [se n. 3]. Listene bygger delvis på lister som Eibert Tigchelaar har opparbeidet over flere år. I det siste har han begynt å poste disse på *Academia.edu*, se «A Provisional List of Unprovenanced, Twenty-First Century, Dead Sea Scrolls-like Fragments» (versjon 1.0, 16.4.2016; versjon 2, 18.9.2016), https://www.academia.edu/24299569/A_Provisional_List_of_Unprovenanced_Twenty-First_Century_Dead_Sea_Scrolls-like_Fragments_version_2_September_18_2016_.
- 6 Dette går igjen i en hel rekke av fragmentene, f.eks. i DDS F.108 (5 Mos 6,1–2), DSS F.153 (5 Mos 8,2–5), dss03 Ink and Blood (5 Mos 23,3–4), DSS F.112 (1 Sam 2,11–14), DSS F.116 (Jer 3,15–19) og DSS F.155 (Dan 5,13–16). I Schøyen-fragmentet DSS F.116 slynger til og med to av bokstavene i linje 2 seg rundt huller i fragmentet.
- 7 Det dyreste fragmentet på markedet er en tekst fra Første Mosebok, med en salgspris på 70 millioner dollar. Det har ennå ikke lyktes William Kando å finne en kjøper.
- 8 Se Weston Fields, «Dead Sea Scrolls: Significance of the Latest Developments», *The Lanier Library Lecture Series*, 16.4.2011, <https://www.youtube.com/watch?v=cOcNhHsGKu4>. Fields er forfatteren av den autoritative *The Dead Sea Scrolls: A Full History: Volume One, 1947–1960* (Leiden: Brill, 2009).

- 9 Heller ikke fysiske tester kan autentisere manuskripter eller helbrede et fragment uten opphav. De er først og fremst nyttige i arbeidet med å påvise forfalskninger, eller for å angi tidsrom for datering.
- 10 Torleif Elgvin, Kipp Davis og Michael Langlois, red., *Gleanings From the Caves: Dead Sea Scrolls and Artefacts from The Schøyen Collection* (LTST 71; London: Bloomsbury T&T Clark, 2016), doi: <https://doi.org/10.5040/9781472550460>; Emanuel Tov, Kipp Davis og Robert Duke, red., *Dead Sea Scrolls Fragments in the Museum Collection* (Publications of Museum of the Bible 1; Leiden: Brill, 2016), doi: <https://doi.org/10.1163/9789004322868>.
- 11 Se Årstein Justnes, «A Lightly Annotated Chronological Bibliography of the Post-2002 Dead Sea Scrolls-like Fragments», 19.8.2016, <https://lyingpen.com/2016/08/19/a-lightly-annotated-chronological-bibliography-of-the-post-2002-dead-sea-scrolls-like-fragments/>.
- 12 Eibert Tigchelaar, «Gleanings from the Caves? Really? On the likelihood of Dead Sea Scrolls forgeries in The Schøyen Collection», *Academia.edu*, 14.8.2016, https://www.academia.edu/27765763/Gleanings_from_the_Caves_Really_On_the_likelihood_of_Dead_Sea_Scrolls_forgeries_in_The_Sch%C3%B8yen_Collection; idem, «Post-2002 Dead Sea Scrolls Fishy Fragments — or Forgeries?», *Academia.edu*, 20(?)8.2016, https://www.academia.edu/27658971/Post-2002_Dead_Sea_Scrolls_Fishy_Fragments_or_Forgeries; Kipp Davis, «Gleanings from the Cave of Wonders? Patterns of Correspondence in the Post-2002 Dead Sea Scrolls Fragments», *Academia.edu*, 20.9.2016, https://www.academia.edu/28619652/Gleanings_from_the_Cave_of_Wonders_Patterns_of_Correspondence_in_the_Post-2002_Dead_Sea_Scrolls_Fragments.
- 13 Det så langt viktigste bidraget utgis denne våren. Den er skrevet av en bredt sammensatt gruppe forskere og handler om ni forfalskninger fra Schøyen-samlingen som i sin tid ble tatt ut av Schøyen-bindet (se n. 10). Se Kipp Davis, Ira Rabin, Ines Feldman, Myriam Krutzsch, Hasia Rimmon, Årstein Justnes, Torleif Elgvin og Michael Langlois, «Nine Suspicious 'Dead Sea Scroll Fragments' from the 21th Century», *Dead Sea Discoveries* 24, nr. 1 eller 2 (2017). Konkret dreier seg om fragmentene MS 4612/2a (DSS F.103 = 2 Mos 3,13–15), MS 4612/2b (DSS F.104 = 2 Mos 5,9–14), MS 4612/2c (DSS F.105 = 2 Mos 16,10), MS 4612/6 (DSS F.126 = 1 Enok 106,19–107,1), MS 4612/8 (DSS F.124 = 1 Enok 7,1–5), MS 4612/10 (DSS F.112 = 1 Sam 2,11–14), MS 4612/12 (DSS F.125 = 1 Enok 8,4–9,3), MS 5234 (DSS F.123 = Tob 14,3–4) og MS 5426 (DSS F.122 = Neh 3,14–15).
- 14 Se Kipp Davis, «Paleographical and Physical Features of the Dead Sea Scrolls in the Museum of the Bible Collection: A Synopsis», i Tov et al., *Dead Sea Scroll Fragments*, 19–35 (27), doi: https://doi.org/10.1163/9789004322868_003: «The editors have transcribed ink traces on line 3 at the right-edge of the fragment as a *vav*-consecutive [...]. But the trace of the first *vav* bears a suspicious resemblance to an annotation—a superscripted Greek letter α—that appears in the printed text of Kittel's third edition of *Biblia Hebraica* (BHK).»
- 15 Paradoksalt nok trekker Brill faktisk frem dette fragmentet i sin markedsføring av boka *Dead Sea Scrolls Fragments in the Museum Collection*: «This volume contains thirteen previously unpublished Dead Sea Scrolls fragments, twelve Hebrew Bible fragments and one non-biblical fragment, presented with the full scholarly apparatus and advanced reconstruction techniques. The books from the Hebrew Bible are Genesis, Exodus, Leviticus, Numbers, Jeremiah, Ezekiel, Jonah, Micah, Psalms, Daniel, and Nehemiah. The latter is an especially important addition to known material» (<http://www.brill.com/products/book/dead-sea-scrolls-fragments-museum-collection>, lest 27.10.2016).
- 16 Opptakten er levende skildret av Robert Boyer i artikkelen «Making Scrolls Accessible», publisert i *The Pilot*, en lokalavis i Nord-Carolina: «It was October 2002. Lee Biondi was in a Swiss hotel room when he received the most scintillating phone call of his life. The caller's question was simple, but astounding: Was Biondi interested in buying fragments of the Dead Sea Scrolls? At the time, Biondi was an antiquities dealer. He was in Basel, Switzerland,

- exhibiting items as part of Cultura, an antiquities and art fair. He could scarcely believe what he was hearing. Acquiring even one Scroll fragment would be a crowning career achievement. 'This is unheard of, unprecedented,' he said. 'No American dealer had ever purchased a Dead Sea Scroll collection.'» Denne artikkelen er ikke lenger tilgjengelig, men er berget av Jim Davila på bloggen *Qumranica.com*, 17.3.2005, <http://qumranica.blogspot.no/2005/03/who-sold-them-and-how-did-they-get.html>.
- 17 Se følgende utstillingskataloger fra 2003 og 2004: Lee Biondi, *From the Dead Sea Scrolls to the Forbidden Book: A History of the Bible* (Dallas, Tex.: HisStory, 2003); idem, *The Dead Sea Scrolls to the Bible in America: A Brief History of the Bible from Antiquity to Modern America: Told through Ancient Manuscripts and Early European and American Printed Bibles* ([uten sted]: Biblical Arts of Arizona, 2004). Jason Kalman har dokumentert alle offentlige utstillinger av Dødehavsrullene helt tilbake til 1949 i databasen «Kalman catalogue of Dead Sea Scrolls exhibits.xlsx», se https://www.academia.edu/29690643/Kalman_catalogue_of_Dead_Sea_Scrolls_exhibits.xlsx, lest 16.12.2016.
- 18 Hele det usedvanlige hendelsesforløpet i årene 2002–2005 er godt dokumentert på bloggen til Jim Davila, <http://paleojudaica.blogspot.no/>.
- 19 Se <http://inkandblood.com/index.php/project/dead-sea-scrolls/>, lest 28.10.2016. Se også William H. Noah, *Ink & Blood* (Murfreesboro, Tenn.: ACO, LLC, 2005).
- 20 Esther Eshel og Hanan Eshel, «New Fragments from Qumran: 4QGen^f, 4QIsa^b, 4Q226, 8QGen, and XQpapEnoch», *Dead Sea Discoveries* 12 (2005): 134–57, doi: <https://doi.org/10.1163/1568517054396361>; idem, «A Preliminary Report on Seven New Fragments from Qumran», *Meghillot* 5–6 (2007): 271–78; Hanan Eshel, Yosi Baruchi og Roi Porat, «Fragments of a Leviticus Scroll (ArugLev) Found in the Judean Desert in 2004», *Dead Sea Discoveries* 13 (2006): 55–60, doi: <https://doi.org/10.1163/156851706776205941>.
- 21 Se n. 10.
- 22 Se Eibert Tigchelaar, «Notes on the Three Qumran-Type Yadin Fragments Leading to a Discussion of Identification, Attribution, Provenance, and Names», *Dead Sea Discoveries* 19 (2012): 198–214, doi: <https://doi.org/10.1163/156851712x644659>.
- 23 Dette preger ennå dødehavsrullmodulene i dataprogrammet Accordance, som i dag brukes av de fleste bibelforskere, jf. Årstein Justnes, «The Post-2002 Dead Sea Scrolls-like Fragments and Bible Study Software», 29.11.2016, <https://lyingpen.com/2016/11/29/the-post-2002-dead-sea-scrolls-like-fragments-pollutions-in-accordance/>. Se videre Donald Parry og Emanuel Tov, red., *The Dead Sea Scrolls Reader: Part 3: Parabiblical Texts* (Leiden: Brill, 2005), 114. I denne boken er Jubileer-forfalskningen som Eshel og Eshel publiserte i 2005, faktisk blitt en del av manuskriptet 4QPseudoJubilees^b, og figurerer som 4Q226 frg. 6a – noe det også gjør i Accordance.
- 24 Peter W. Flints bidrag «The Significance of the Biblical Dead Sea Scrolls», *Southwestern Journal of Theology* 53 (2010–2011): 15–25 (17), http://swbts.edu/sites/default/files/images/content/docs/journal/SWJT_53_1.pdf, illustrer dette tydelig. Tilsynelatende uten motforestillinger innruller han de nyere fragmentene blant dødehavsrullene funnet i hule 4 i Qumran: «[...] the scrolls found at Qumran and other sites in the Judean Desert include some 240 manuscripts (most very fragmentary) that are classified as 'Biblical.' This number has actually increased in recent years, with the emergence of several scrolls from Cave 4 at Qumran that lay in private hands for over 50 years and were known only to a handful of scholars.»
- 25 Se Jim Davila, «Two Ancient Biblical Scroll Fragments», *PaleoJudaica.com*, 20.7.2008, http://paleojudaica.blogspot.no/2008_07_20_archive.html.
- 26 www.ijco.org. Nettsiden eksisterer ikke lenger og er kun tilgjengelig gjennom *The Internet Archive*, <https://archive.org/web/>.

- 27 James H. Charlesworth, «Announcing a Dead Sea Scrolls Fragment of Nehemiah», <http://www.ijco.org/?categoryId=28681>, 20.7.2008; idem, «An Unknown Dead Sea Scrolls Fragment of Deuteronomy», <http://www.ijco.org/?categoryID=28682>, 20.7.2008. Se for øvrig n. 25.
- 28 James H. Charlesworth, «What Is a Variant? Announcing a Dead Sea Scrolls Fragment of Deuteronomy», *Maarav* 16 (2009): 201–12.
- 29 På dette tidspunktet tilhører Nehemja-fragmentet Schøyen-samlingen etter å ha blitt kjøpt av Martin Schøyen i 2009. Dette til tross ligger fragmentet ennå til salgs på nettsiden Greatsite.com, ledsaget av følgende tekst: «With the understanding that Dead Sea Scroll Fragments have an estimated sale price that is well into six figures if you wish to explore the possibility of obtaining one, just... CONTACT US» (<http://www.greatsite.com/dssneh/>, lest 16.12.2016).
- 30 Lee Biondi, *From the Dead Sea Scrolls to the Bible in America: A Brief History of the Bible from Antiquity to Modern America: Told through Ancient Manuscripts and Early European and American Printed Bibles* (Camarillo, Calif.: Legacy Ministries International, 2009).
- 31 I Charlesworths oppdaterte versjon av artikkelen fra mars 2010 er dette sitatet utelatt. Se James H. Charlesworth, «What Is a Variant? Announcing a Dead Sea Scrolls Fragment of Deuteronomy [Updated March 2010]», <https://foundationjudaismchristianorigins.org/ftp/dead-sea-scrolls/unpub/DSS-deuteronomy.pdf>, udatert 2010.
- 32 Vi finner den samme uttrykksmåten i Charlesworths artikkel om Neh 3,14–15: «The one who had the fragment since the sixties reports that it is from Qumran Cave IV» (Charlesworth, «Announcing a Dead Sea Scrolls Fragment of Nehemiah»).
- 33 Dette har å gjøre med den såkalte «Antiquities Law 5738 – 1978» http://www.unesco.org/culture/natlaws/media/pdf/israel/isr_antiquitieslaw_engorof.pdf. Denne loven er en gjenganger i flere av de senere intervjuene med William Kando som ligger på nettet: «[...] Kando said his father transferred fragments to Switzerland in the mid-1960s – before Israel passed its 1978 law preventing the unauthorized removal of antiquities from the country» (Mark Prigg, «Dead Sea Scrolls Go Up for Sale as Family Sells Off Fragments It Secretly Stashed in a Swiss Safety Deposit Box», *Daily Mail*, 27.5.2013, <http://www.dailymail.co.uk/sciencetech/article-2331562/Dead-sea-scrolls-sale-family-sells-fragments-set-raise-millions.html>); «In 1978, the Israeli government passed a law outlawing the unauthorized removal of such antiquities from the country. Kando, however, says that his father took their collection to Switzerland before the law was passed, and therefore the family has done nothing illegal by keeping the collection there and selling it off» («Dead Sea Scroll Fragments Offered for Private Sale», *BreakingIsraelNews*, 6.6.2013, <http://www.breakingisraelnews.com/474/dead-sea-scroll-fragments-offered-for-private-sale/#BDeQ9VXDHSjUmz0Z.99>).
- 34 James H. Charlesworth, «The Discovery of an Unknown Dead Sea Scroll: The Original Text of Deuteronomy 27?», *OWU Magazine*, sommeren 2012, <http://blogs.owu.edu/magazine/the-discovery-of-an-unknown-dead-sea-scroll-the-original-text-of-deuteronomy-27/>. Selv om lenken ikke virker lenger, er artikkelen tilgjengelig via *The Internet Archive*. Den tidligste lagrede versjonen (fra 26.2.2014) er tilgjengelig her: <https://web.archive.org/web/20140226221353/http://blogs.owu.edu/magazine/the-discovery-of-an-unknown-dead-sea-scroll-the-original-text-of-deuteronomy-27/>.
- 35 Kando-familiens «rulleblad» som konservatorer er alt annet enn imponerende, se Hanan Eshel, «The Fate of Scrolls and Fragments: A Survey from 1946 to the Present», i Elgvin et al., *Gleanings from the Caves* [se n. 10], 33–49 (49 n. 51), doi: <https://doi.org/10.5040/9781472550460.ch-002>: «I will note some egregious cases in which Kando damaged fragments that passed through his hands. The people of Athanasius Samuel searched Cave 1 in November 1948. According to Allegro, Kando at one stage was afraid of intervention by Jordanian authorities and buried large pieces of parchment on his Bethlehem property, pieces that were reduced to lumps of worthless glue [...]. According to the editors of 4QInstruction, when Kando brought the largest surviving fragments of this work (4Q416

- 2) to the Rockefeller Museum, he stuck it to his body to conceal it from inspection at a police roadblock. When it reached the museum it was soaked in sweat that damaged it [...]. A similar fate involved parts of column 18 of the Greek Translation of the Twelve Minor Prophets from the Cave of Horror (8HēvXIIgr), which were kept by a Bedouin under the lining of his keffiyeh, a situation which did not increase the legibility of those fragments [...]. Kando divided one of the Greek texts from the Wadi Seiyal collection into two parts, evidently because the person who purchased the fragment, which ultimately reached Yigael Yadin, did not have enough money for the entire document. Small fragments of the Temple Scroll were glued together with postage stamps. As already mentioned, one of the original parchments of the head phylactery bought by Yadin fell apart before it was purchased.»
- 36 Emanuel Tovs redegjørelse for Green-fragmentenes manglende opphav er i prinsippet like verdiløs som Charlesworths, bare hakket mer likegyldig og mindre preget av fortellerglede, se Emanuel Tov, «Introduction, Text Editions, the Collection of the Museum of the Bible, Textual and Orthographic Character, Relation to Other Fragments from the Judaean Desert», i Tov et al., *Dead Sea Scrolls Fragments* [se n. 10], 3–18 (5): «Some of these fragments must have come from Qumran, probably Cave 4, while the others may have derived from other sites in the Judaean Desert. Unfortunately little is known about the provenance of these fragments because most sellers did not provide such information at the time of the sale.» Her kan det nærmest høres ut som om det er selgerne som er problemet, noe som er paradoksalt. To problemer er definitivt større: At Steve Green har kjøpt fragmenter han ikke vet hvor kommer fra, og at Tov publiserer dem og kaller dem dødehavsruller, jf. tittelen på boken.
- 37 Charlesworth, «What Is a Variant?» [se n. 28], 202.
- 38 Ibid., 205.
- 39 Ibid.
- 40 Ibid., 205 n.18.
- 41 Charlesworth, «What Is a Variant? [Updated March 2010]» [se n. 31]. Jeg stiller meg tvilende til Ursula Schattner-Riesers (udokumenterte) påstand om at fragmentets autensitet også er bekreftet av Emanuel Tov og flere paleografer. Se Ursula Schattner-Rieser, «Fragment du Deutéronome de type ‘samaritain’ (XDeut?)», i K. Berthelot, M. Langlois og T. Legrand, *Torah: Deutéronome et Pentateuque dans son ensemble; Édition et traduction des manuscrits hébreux araméens et grecs* (La bibliothèque de Qumran 3a; Paris: Cerf, 2013), 127–28 (127).
- 42 Charlesworth, «What Is a Variant?», 209.
- 43 Se n. 3.
- 44 Se for eksempel Fields, *Dead Sea Scrolls* [se n. 8], 500, hvor John C. Trever og William Brownlee sagnomsuste tapebruk 21. februar 1948 til og med har fått en plass på tidslinjen: «Trever and Brownlee begin photographing the scrolls. [...] By 4 p.m. they have photographed two complete scrolls, Isaiah^a and the Habakkuk Commentary. Trever persuades Father Sowmy to leave two other scrolls for ‘several days.’ Trever and Brownlee realize that the two parts belong together and use Scotch tape to put them together.» For denne og andre ikoniske tape-referanser, se sidene 33, 65 og 67.
- 45 På samme måte er det «dekorert» med tapebiter på baksiden av APU 3–5, dvs. alle fragmentene fra Azusa Pacific University som er fotografert fra baksiden. APU 3 er 5 Mos 8,2–5, APU 4 er Mos 27,4–6, og APU 5 er Dan 5,13–16.
- 46 Charlesworth, «What Is a Variant?» [se n. 28], 202.
- 47 Se også Armin Lange, *Handbuch der Textfunde vom Toten Meer*, bd. 1, *Die Handschriften biblischer Bücher von Qumran und den anderen Fundorten* (Tübingen: Mohr Siebeck, 2009), 106, og Frank Moore Cross, «The Development of Jewish Scripts», i *The Bible and the Ancient Near East* (red. G.E. Wright; London: Routledge & Kegan Paul, 1961), 133–202.
- 48 Dette påpekes også av Eugene Ulrich, *The Dead Sea Scrolls and the Developmental Composition of the Bible* (Leiden: Brill, 2015), 57, doi: <https://doi.org/10.1163/9789004296039>, men

- han lar det ende i en apologi for fragmentet: «First, is it genuine or a forgery? In particular, it is suspicious that בְּהַרְגִּרִּים appears prominently and clearly in the center of this very small fragment with so few other words. That suspicion, however, is countered by the solitary fragment of 4QJudg^a, only slightly larger, which also clearly shows a highly significant variant [...]. That small fragment has text from the Gideon story in Judges 6: vv. 3, 4, 5, 6 followed immediately by vv. 11, 12, 13. That is, it preserves an early, short text, without the theological insertion of vv. 7-10 added in the MT. Thus, that small Judges fragment provides an important witness to an earlier version of its narrative, just as the new Deuteronomy fragment would provide an important witness to an alternate and possibly earlier version of Deuteronomy 27. The authenticity of 4QJudg^a, if not definitely proving the authenticity of this newly surfaced fragment, does seriously counter the suspicion of inauthenticity due to its prominent important reading.» Det er vanskelig å følge Ulrich her. Forsøket på å mobilisere 4QJudg^a fungerer ikke siden de to fragmentene ikke inneholder parallelle fenomener: 4QJudg^a har ifølge Ulrich bevart en kortere tekst enn MT på et lite fragment. Femte Mosebok-fragmentet derimot skilter med en sensasjonell lese måte i midten av fragmentet.
- 49 Dette er også problematisk paleografisk, jf. forrige punkt. Se Lange, *Handbuch*, 106: «Der Text wurde zu Teilen in *scriptio continua* kopiert, was untypisch für in Quadratschrift beschriebene Handschriften ist, und zu Teilen mit Wortzwischenräumen geschrieben.»
- 50 Se f.eks. DSS F.194 (4 Mos 8,3–5), DSS F.116 (Jer 3,15–19) og DSS F.155 (Dan 5,13–16).
- 51 Duke Helfand, «Southern California universities acquire rare religious texts», *LA Times*, 14.9.2009, <http://articles.latimes.com/2009/sep/14/local/me-beliefs14>.
- 52 Eshel, «Fate of Scrolls and Fragments» [se n. 35], 45.
- 53 Armin Lange, «They Confirmed the Reading» (y. *Taan*. 4.68a)», i *From Qumran to Aleppo: A Discussion with Emanuel Tov about the Textual History of Jewish Scriptures in Honor of His 65th Birthday* (red. A. Lange, M. Weigold og J. Zsengellér; Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2009), 29–80 (46 n. 64).
- 54 Se n. 30.
- 55 I Azusa Pacifics eget magasin *APULIFE* settes kjøpet av dødehavsrullfragmentene deres inn i en åndelig sammenheng. Se Cynndie Hoff, «Discovery and Scholarship», *APULIFE* 23, nr. 1 (2010): 12–13 (13): «In 2009, APU acquired five small scriptural Dead Sea Scroll fragments: four in Hebrew from the Pentateuch and one from the Aramaic portion of the book of Daniel. The results of preliminary paleographic and radiocarbon analyses suggest that APU's fragments were made near the first part of the first century AD—roughly contemporaneous with Jesus and the very early Church. How did APU come to own these scriptural treasures? The story begins with Legacy Ministries International (LMI), an organization with a number of biblical antiquities, endeavoring to establish a permanent Bible museum. In early 2009, LMI presented an exhibition of Dead Sea Scroll fragments and biblical rarities at a church in Peoria, Arizona. Among the 20,000 visitors who attended was APU Board of Trustees Chair David Le Shana, Ph.D. 'My granddaughter invited me to the exhibition, and it was a spiritually moving experience,' he said. Le Shana immediately sought out LMI's Executive Director Anthony Naimo and said, 'This is a powerful exhibition and fits perfectly with APU's commitment to God First and our high view of Scripture. Is there any chance we could work with LMI to bring this exhibition to APU?' That question launched a series of discussions between LMI and APU that resulted in a collaboration both institutions believe was led by God. The two organizations signed an agreement on August 5, 2009, to transfer the majority of LMI's holdings to APU's Special Collections. [...] 'It was evident from the beginning that God was linking together people with a oneness of spirit and purpose,' said Rev. Andy Stimer, chair of the LMI Board of Trustees. 'This strategic alliance unites the strengths of two institutions completely committed to the primacy of Scripture. Together, we can make these treasures accessible to scholars and believers on a grand scale.'»